

УДК 159.9:2–051:355.1(477)

DOI <https://doi.org/10.30970/PS.2025.26.23>

ЖИТТЄЗДАТНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ, ЇЇ СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ В РОБОТІ КАПЕЛАНІВ З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ

Олексій Ходаківський

*Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського,
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна, 65020,
<https://orcid.org/0009-0000-4850-6017>
e-mail: khodakivskyi.o@gmail.com*

У статті здійснено теоретичний аналіз поняття життєздатності в сучасній науковій літературі з урахуванням міждисциплінарного контексту та важливості для капеланського служіння в умовах війни. Результати сучасних досліджень свідчать, що капеланська підтримка, спрямована на подолання моральної травми, розвиток резильєнтності та профілактику депресивних і суїцидальних проявів, є вагомим чинником зміцнення життєздатності військовослужбовців і ветеранів. Розглянуто тлумачення життєздатності в різних сферах знань (біології, екології, генетики, медицини, економіки, філософії) і виокремлено спільне ядро змісту поняття – здатність системи підтримувати, відновлювати і розвивати життя в мінливих, зокрема несприятливих, умовах.

У психологічному вимірі життєздатність представлена як інтегральна характеристика особистості, що поєднує разом такі аспекти: ресурсно-адаптивний (вміння управляти власними внутрішніми і зовнішніми ресурсами, пристосовуватись до умов середовища, долати труднощі та підтримувати цілісність особистості), екзистенційний (здатність до існування і функціонування незалежно від кризових чинників), системно-структурний (надпорядкове поняття, яке включає життєстійкість і резильєнтність як її компоненти) і самоактуалізаційно-розвивальний (здатність виходити за межі наявного досвіду, будувати нові моделі життєдіяльності). Проаналізовано підходи низки науковців, які розкривають багатовимірність і динамічність феномену життєздатності, її зв'язок із життєстійкістю, резильєнтністю, адаптивністю та творчою самореалізацією.

Узагальнено, що життєздатність особистості виступає як динамічна властивість, яка забезпечує здатність ефективно використовувати власні ресурси, зберегти цільність, адаптуватися до змін середовища та розвиватися в напрямку самореалізації.

Показано значення капеланського і психологічного супроводу у підтриманні, відновленні та розвитку життєздатності військовослужбовців, ветеранів і членів їхньої сім'ї в контексті тривалого стресового навантаження в умовах війни. Окреслено перспективу подальших досліджень у напрямку розкриття структури життєздатності особистості та методів її діагностики.

Ключові слова: життєздатність, життєстійкість, резильєнтність, адаптація, саморозвиток, капеланська підтримка, психологічна допомога, військовослужбовці.

Актуальність дослідження. Звичайне життя людини постійно пов'язане з викликами, стресами, травматичними подіями і кризовими ситуаціями. В Україні додатково на звичайні життєві важкі обставини накладається досвід війни, як постійний фон життя. Для великої частини наших співвітчизників, які стали до лав Сил Оборони України, а також членів їх родин рівень навантаження і стресу сягає своїх максимумів. В цьому світлі надважливою є робота психологів, капеланів та інших фахівців по допомозі військовослужбовцям та їхнім сім'ям. Відповідно серед психологів, капеланів і науковців відзначається посилення уваги до механізмів підтримання життєздатності особистості,

умов збереження та зростання ефективності її життєдіяльності в середовищі постійного стресового навантаження.

В світлі зазначеного, актуальним завданням психологічної науки і практики є вивчення властивостей особистості, які є основою «виживання» людини в умовах постійного напруження та стресу. Однією з таких характеристик є життєздатність людини, вияв якої характеризує в загальному вигляді здатність людини до життя в соціумі. Вивчення даного феномену потребує щонайперше зосередження на розгляді його дефініції, а також понять близьких та співвідносних за змістом з життєздатністю. Саме це закладає тверді основи для побудови продуктивного наукового дослідження.

Відповідно **метою цієї статті** є аналіз наукової літератури з проблематики життєздатності задля уточнення змісту поняття життєздатність та дефініцій співвідносних з ним задля дослідження впливу роботи капеланів на цю властивість військовослужбовців, ветеранів та членів їх сімей.

Джерела для аналізу відбиралися за критеріями наукової достовірності, міждисциплінарної репрезентативності (біологія, психологія, соціальні науки, філософія) та релевантності до проблеми підтримання життєздатності особистості в умовах війни і капеланської роботи.

Аналіз публікацій і виклад основного матеріалу дослідження. Попередній досвід роботи з військовослужбовцями з метою підтримки і відновлення їхнього психічного здоров'я показав важливість міждисциплінарного підходу, в якому поряд з психологами також залучені і капелани. Так дослідження по роботі з моральною травмою військовослужбовців, по укріпленню резильєнтності бійців та членів їх сімей, по лікуванню депресії, регуляції стресу і профілактики суїциду показали важливий внесок капеланської роботи [1; 2; 3; 4]. Всі ці компоненти піклування про військовослужбовців, ветеранів і членів їх сімей є важливою частиною укріплення їхньої життєздатності.

Результати досліджень свідчать, що ефективна підтримка психічного здоров'я військовослужбовців потребує не лише клінічних чи психологічних втручань, а й духовно-морального супроводу, який забезпечують капелани. Такий інтегрований підхід формує цілісне бачення людини, у якому психічне, духовне, соціальне й тілесне взаємопов'язані. Враховуючи міждисциплінарний характер підтримки психічного здоров'я, доцільно звернутися до узагальнюючого поняття життєздатності, яке інтегрує біологічні, психологічні, соціальні та духовні аспекти функціонування людини. Саме тому наступним кроком дослідження є теоретичний аналіз змісту цього поняття, його структурних компонентів і наукових підходів до його розуміння в науці і зокрема в сучасній психології.

Згідно Словника Української Мови [5] **життєздатність** – це властивість за значенням життєздатний, тобто 1. Здатний зберігати, підтримувати життя. 2. перен. Здатний існувати, розвиватися.

Поняття життєздатність, життєздатний є вживаними не тільки в психології, але в інших галузях науки, таких як біологія, екологія, генетика, медицина, економіка і філософія.

В **біології** життєздатність (viability) – це здатність живого організму залишатись живим, підтримувати своє життя, ріст і розвиток. [6]

В **екології** життєздатність визначають як мінімальні умови для довготривалого існування та адаптації популяцій. [7, с. 2]

В **генетиці** генетична життєздатність – це здатність популяції завдяки наявній генетичній різноманітності підтримувати достатній рівень виживання, розмноження, стійкості та пристосованості у довгостроковій перспективі. [8, с. 320]

В **медицині** життєздатність плоду – це його здатність вижити поза маткою за умови надання медичної допомоги. [9, с. 2,4]

В економіці життєздатність – це здатність підприємства, проєкту або системи генерувати достатній прибуток і покривати поточні витрати, забезпечувати заміну засобів виробництва, обслуговувати борги та підтримувати функціонування в довгостроковій перспективі в умовах мінливого економічного середовища. [10, с. 290]

В філософії поняття життєздатності визначається, як здатність системи підтримувати автономне, безперервне існування, зберігаючи внутрішню стабільність і здатність адаптуватися до змін зовнішнього середовища. [11, с. 342]

Таким чином аналізуючи визначення життєздатності з різних сфер науки можна зробити висновок, що в усіх визначеннях зберігається спільне ядро значення – здатність підтримувати існування. Аналіз також дає змогу виділити спільні риси притаманні всім визначенням: збереження і підтримка життя; спроможність до відновлення, адаптації і розвитку; автономність і стійкість системи; тривалість існування в змінних умовах (часто мається на увазі несприятливих умовах).

В психологічній науковій літературі зустрічається розмаїття визначень поняття життєздатності.

Деякі дослідники [12, с. 144,145] визначають життєздатність, як здатність людини, що допомагає успішно адаптуватися у складному швидкоплинному середовищі. Згідно їхнім роздумам це поняття включає в себе здатність чинити опір руйнуванню – життєстійкість (вміння впоратися з важкими життєвими ситуаціями, захищати свою цілісність) і здатність будувати повноцінне життя у важких умовах – адаптивність (корегувати і планувати своє життя, досягати власних цілей, рухатись у визначеному напрямку). Життєздатність також розглядається, як індивідуальна здатність людини керувати власними ресурсами в контексті соціальних норм і умов середовища задля власного виживання, адаптації і розвитку. Життєздатність не є постійною якістю: вона змінюється в залежності від внутрішнього стану і зовнішніх умов, факторів ризику і захисних факторів.

З цього приводу Белкіна-Ковальчук та Мельничук [13, с. 12] вважають життєздатність здатністю індивіда існувати в широкому контексті безвідносно до факторів стресу і ризиків для існування. При цьому вони окремо виділяють поняття життєстійкості як здатності індивіда виживати в умовах стресу, труднощів чи кризи та адаптуватися до них. Це поняття визначає, як особистість може відновлюватися та зростати після складних обставин. У той же час, на їхню думку життєздатність вказує на здатність індивіда існувати і функціонувати в загальному контексті або в певних умовах. Це концепція, яка визначає, чи здатен індивід продовжувати існування без значущої загрози для власної життєздатності.

Інші дослідники [14, с. 418] вважають, що життєздатність і резильєнтність схожими за сенсом поняттями, але, на їх думку, вітчизняні науковці частіше розглядають саме життєздатність. Життєздатність розуміється, як здатність людини розпоряджатись ресурсами власного здоров'я і соціально прийнятим способом використовувати для цього своє оточення задля власної самореалізації, адаптації та інтеграції в суспільство. Таким чином, життєздатність постає своєрідним ресурсом в цьому процесі.

З цього приводу Хамініч [15, с. 164] розглядає життєздатність, як широке поняття, яке включає в себе резильєнтність. Він зауважує, що резильєнтність передбачає адаптацію і саморегуляцію в умовах стресу, а життєздатність має більш широкий зміст і охоплює не тільки обставини навантаження і стресу, але значно більше ситуацій, такі як нестандартні, творчі, надситуативні тощо. Тобто життєздатність включає функціонування особистості в повному спектрі життя: в сприятливих умовах, в нестандартних умовах, в умовах стресу, в умовах післястресового відновлення тощо.

Деякі дослідники [16, с. 24,25] вважають, що важливо чітко розділяти поняття «життєздатність» та «життєстійкість», звертаючи увагу на те, що основним функціональ-

ним компонентом життєздатності є життєстійкість, яка забезпечує стабільність особистості та виступає системоутворювальним фактором життєдіяльності.

На думку Германського та Кондратюка [17, с. 130], життєздатність можна розглядати як загальну здатність особистості до розвитку і творення нових форм власної життєдіяльності, що передбачає вихід за межі звичного досвіду в нові сфери активності та відкриття нових можливостей. Автори зазначають, що якби людина була лише життєстійкою, то це виключало би її розвиток. Життєздатність виявляється у таких характеристиках, як незалежність мислення, критичність і самостійність у судженнях, ведення конструктивної соціальної активності, самонавчання і самовиховання, відповідальність за власні дії, орієнтація на майбутнє, гармонійний розвиток і мотивація досягнення. Таким чином, життєздатність постає не лише як показник стійкості, а й як вияв потенціалу особистості до зростання, творчості і самореалізації [17, с. 130].

Узагальнюючи наведені визначення, можна зробити наступні висновки.

Поняття життєздатності в науковій психологічній літературі розглядається як інтегральна характеристика особистості, що відображає її здатність зберігати, відновлювати й розвивати своє життя в умовах як сприятливих, так і стресових ситуацій.

Поняття життєздатності включає декілька важливих аспектів:

1. Ресурсно-адаптивний аспект: Маннапова, Радчук та інші підкреслюють, що життєздатність базується на вмінні управляти власними внутрішніми і зовнішніми ресурсами, пристосовуватись до умов середовища, долати труднощі та підтримувати цілісність особистості. Життєздатність не є сталою рисою, а змінюється під впливом контексту і наявності захисних чи ризикових факторів.

2. Онтологічно-екзистенційний аспект: Белкіна-Ковальчук, Хамініч та інші автори розглядають життєздатність ширше за межі подолання стресу - як здатність до самого існування і функціонування незалежно від кризових чинників. У цьому контексті життєстійкість та резильєнтність є лише частковими проявами життєздатності, що виявляються у ситуаціях випробувань.

3. Системно-структурний аспект: Кокун і Хамініч вказують, що життєздатність - це надпорядкове поняття, яке включає життєстійкість і резильєнтність як її компоненти. Життєстійкість виступає системоутворювальним елементом, що забезпечує стабільність, а резильєнтність - механізмом подолання стресу і відновлення.

4. Самоактуалізаційно-розвивальний аспект: Германський і Кондратюк акцентують на творчій і саморозвивальній природі життєздатності - здатності виходити за межі наявного досвіду, будувати нові моделі життєдіяльності, проявляти ініціативу, відповідальність і орієнтацію на майбутнє.

Отже, життєздатність можна визначити як динамічну інтегративну властивість особистості, що забезпечує її здатність ефективно використовувати власні ресурси, адаптуватися до змін середовища, зберігати цілісність і розвиватися, досягаючи нових рівнів самореалізації та соціальної інтеграції.

Це поняття охоплює здатність функціонувати за нормальних умов, стійкість до руйнівних впливів важких обставин життя, а також потенціал до творчого зростання й оновлення, виступаючи центральним критерієм життєвої ефективності особистості.

Таким чином, робота капеланів і психологів значною мірою має бути зосереджена на підтриманні, відновленні і розвитку життєздатності військовослужбовців, ветеранів та їхніх сімей. Тому актуальним для подальшого дослідження є розкриття структури життєздатності особистості та методів її діагностики.

Список використаної літератури

1. Carey L. B., Hodgson T. J. Chaplaincy, Spiritual Care and Moral Injury: Considerations Regarding Screening and Treatment. *Frontiers in Psychiatry*. 2018. Т. 9. URL: <https://doi.org/10.3389/fpsy.2018.00619>.
2. How Military Chaplains Strengthen the Moral Resilience of Soldiers and Veterans: Results From a Case Studies Project in the Netherlands / C. Schuhmann та ін. *Pastoral Psychol.* 2023. Т. 72. С. 605–624. URL: <https://doi.org/10.1007/s11089-023-01097-5>.
3. Help-seeking from clergy and spiritual counselors among veterans with depression and PTSD in primary care / L. M. Bonner та ін. *Journal of Religion and Health*. 2013. Т. 52. С. 707–718. URL: <https://doi.org/10.1007/s10943-012-9671-0>.
4. Chaplain Training in Evidence-Based Practices to Promote Mental Health and Improve Care for Suicidality in Veterans and Service Members / J. Wortmann та ін. *Archives of suicide research : official journal of the International Academy for Suicide Research*. 2023. Т. 27. С. 122–134. URL: <https://doi.org/10.1080/13811118.2021.1972884>.
5. Словник української мови. Український мовно-інформаційний фонд НАН України. URL: <https://sum20ua.com/Entry/search/життєздатний> (дата звернення: 10.10.2025).
6. *Biology online. Dictionary*. URL: <https://www.biologyonline.com/dictionary/viability> (дата звернення: 10.10.2025).
7. A comparison of population viability measures / M. Trouillier та ін. *Ecology and evolution*. 2023. Т. 13. URL: <https://doi.org/10.1002/ece3.9752>.
8. Lacy R. C. Importance of Genetic Variation to the Viability of Mammalian Populations. *Journal of Mammalogy*. 1997. Т. 78. С. 320–335. URL: <https://doi.org/10.2307/1382885>.
9. Romanis E. C. Is 'viability' viable? Abortion, conceptual confusion and the law in England and Wales and the United States. *Journal of law and the biosciences*. 2020. Т. 7. URL: <https://doi.org/10.1093/jlb/lsaa059>.
10. Approaches to estimation the farm-level economic viability and sustainability in agriculture: A literature review. / J. Spicka та ін. *Agricultural Economics*. 2019. Т. 65–6. С. 289–297. URL: https://agriceon.agriculturejournals.cz/artkey/age-201906-0005_approaches-to-estimation-the-farm-level-economic-viability-and-sustainability-in-agriculture-a-literature-revi.php.
11. Schwaninger M. Theories of viability: a comparison. *Systems Research and Behavioral Science*. 2006. Т. 23–3. С. 337–347. URL: <https://doi.org/10.1002/sres.731>.
12. Маннапова К. Р. Життєстійкість в системі поняття життєздатності. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія*. 2012. Т. 44 : 1. С. 143–150. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_psychol_2012_44%281%29__18 (дата звернення: 13.10.2025).
13. Белкіна-Ковальчук О., Мельничук Д. Життєстійкість у системі споріднених понять. *Взівливість. Humanitas*. 2024. Т. 1. С. 10–18. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.1.2>.
14. Радчук Г., Олексюк В., Несух А. Розвиток резильєнтності особистості. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2025. Т. 2. С. 415–423. URL: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2025-78-415-423>.
15. Хамініч О. М. Резильєнтність: життєстійкість, життєздатність або резильєнтність. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Психологічні науки"*. 2016. Т. 2, вип. 6. С. 160–165. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkh_2016_6\(2\)__30](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkh_2016_6(2)__30) (дата звернення: 14.10.2025).
16. Кокун О. Життєстійкість і резильєнтність людини в сучасному світі: теорія, дослідження, практика. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2025. 214 с.
17. Германський І. Ю., Кондратюк С. М. Теоретичні підходи до розуміння сутності життєстійкості особистості. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна"*. 2016. Т. 12. С. 129–132. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhst_2016_12_29 (дата звернення: 16.10.2025).

PERSONAL VIABILITY: ITS ESSENCE AND SIGNIFICANCE IN THE WORK OF CHAPLAINS WITH MILITARY PERSONNEL

Oleksii Khodakivsky

*South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynskyi,
26, Staroportofrankivska St., Odesa, Ukraine, 65020
<https://orcid.org/0009-0000-4850-6017>
e-mail: khodakivskyi.o@gmail.com*

The article presents a theoretical analysis of the concept of viability in contemporary scientific literature, taking into account its interdisciplinary context and its importance for chaplaincy work in wartime conditions. Recent studies indicate that chaplain support aimed at addressing moral injury, fostering resilience, and preventing depressive and suicidal behaviors is a significant factor in strengthening the viability of service members and veterans. The interpretation of viability is examined across various fields of knowledge - biology, ecology, genetics, medicine, economics, and philosophy - with a focus on identifying the common conceptual core: the ability of a system to sustain, restore, and develop life under changing, and particularly adverse, conditions.

In the psychological dimension, personal viability is presented as an integrative characteristic of personality that combines several aspects: a resource-adaptive aspect (the ability to manage internal and external resources, adapt to environmental conditions, overcome difficulties, and maintain personal integrity); an existential aspect (the ability to exist and function independently of crisis factors); a systemic-structural aspect (a higher-order concept encompassing hardiness and resilience as its components); and a self-actualizing and developmental aspect (the ability to transcend existing experience and build new models of life activity).

The article analyzes the approaches of several scholars who reveal the multidimensional and dynamic nature of the phenomenon of viability and its interrelation with hardiness, resilience, adaptability, and creative self-realization.

It is concluded that personal viability functions as a dynamic quality ensuring the ability to use one's own resources effectively, preserve integrity, adapt to environmental changes, and develop toward self-realization. The paper also highlights the role of chaplaincy and psychological support in maintaining, restoring, and fostering the viability of service members, veterans, and their families under prolonged wartime stress. Prospects for further research are outlined, particularly regarding the structure of personal viability and methods for its psychological assessment.

Key words: viability, hardiness, resilience, adaptation, self-development, chaplain support, psychological assistance, military personnel.

Дата першого надходження рукопису до видання: 20.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 24.11.2025

Дата публікації: 26.12.2025